

GELOOF EN GLOBALISERING

Augustinuslezing 2009

Mr. J.J.A.M. van Gennip

Eindhoven, 28 augustus 2009
Klooster Mariënhage

Inhoudsopgave

<i>1. Inleiding</i>	<i>2</i>
<i>2. De vier grote uitdagingen</i>	<i>5</i>
<i>3. De rol van gelovigen in het globaliseringsproces</i>	<i>7</i>
<i>4. In een tijdperk van secularisering...</i>	<i>19</i>

1. Inleiding

“Zouden regeringen meer zijn dan een gewone roversbende, als ze niet gebonden waren aan het beginsel van rechtvaardigheid?”

Dit voor u bekende, misschien overbekende, citaat van Augustinus is van een verbluffende actualiteit gebleken in de afgelopen twaalf maanden.

Inderdaad wordt tenminste een gedeelte van de wereldmacht - zeker de economische en financiële - uitgeoefend door krachten, die letterlijk geen gebod hebben aan recht en rechtvaardigheid, maar wel over ons heersen. Het globaliseringsproces – het verknoopt raken van de hele wereld aan elkaar – heeft een situatie geschapen, die tot machtsvorming van belangen heeft geleid, die de wereld is gaan domineren, zonder normering en zonder mandaat. Zevenhonderd miljoen dollar verdiende in de afgelopen maanden één bankier in New York als bonus, en de ontwikkelingshulp aan twee miljard armen in de wereld is aanzienlijk kleiner dan de optelsom van de winstpremies aan een paar honderd financiers in diezelfde stad. Maar nog erger is, dat de armsten en de middenklasse wereldwijd nu de prijs betalen van graaien en roven van een kleine topklasse in de wereld, van een roversbende!

De reactie van velen is zich afzetten tegen die realiteit van dat naar elkaar toegroeien, of die willen ontkennen. En ook velen van ons hebben de neiging om met Thomas van Kempen terug te vallen op onze eigen omgeving, op ons thuis en ons te beperken tot handreikingen en de zorg voor die directe naaste. Dat is niet verkeerd en dat is dikwijls begrijpelijk, maar ik denk dat de roeping van deze en komende generaties verder reikt. Verder reikt, zoals in de nieuwe Pauselijke encycliek ‘Caritas in Veritate’ staat. Daar is, zegt de encycliek, “als belangrijkste nieuwe verschijnsel van onze tijd de explosie van de wereldwijde onderlinge afhankelijkheid, doorgaans globalisering genoemd.....”. Het is – en hier komt iets positiefs – “de drijvende kracht geweest, achter het uitstijgen uit de armoede en onderontwikkeling”, maar ook, zegt de encycliek: “deze wereldkracht kan ongekeerde schade veroorzaken en nieuwe scheidslijnen trekken binnen de menselijke familie”. (paragraaf 33)

En daarom riep de Paus op tot die dubbele actie: charitas, liefdewerk, is goed, de naaste liefhebben, maar er is ook die inzet voor het algemeen belang, het belang van de samenleving en maatschappij. “Iedere christen is geroepen om dat liefdewerk en die inzet, in overeenstemming met zijn roeping en de mate van invloed die hij kan uitoefenen op de

nieuwe samenleving, en de polis ook in de praktijk waar te maken”. Dat is het institutionele pad van de liefdadigheid; we mogen het ook de politieke weg noemen, die niet minder voortreffelijk en effectief is dan de directe dienst aan de naasten. Daarbij refereert de paus dan in dezelfde paragraaf aan een u bekende tekst, die vandaag op het feest van Augustinus wel heel toepasselijk is: “de hele menselijke familie moet gestalte krijgen in de stad van de Aarde, in eenheid en vrede, als een voorbode en voorafspiegeling van de ongedeelde stad van God”.

Dames en heren,

Toen pater Clement mij vroeg om over geloof en globalisering te spreken, heb ik graag ja gezegd. Dat had natuurlijk te maken met respect en dankbaarheid voor vorming en voorbeeld van de paters hier op het Augustinianum. In mijn latere politieke en maatschappelijke leven heb ik daarbij minstens drie zaken steeds meer leren waarderen:

- De unieke persoonlijke aandacht voor de mens, het mensje, de leerling. Pater Hoogveld en pater Camps namen de fiets om in Nuenen, zo’n acht kilometer van hier, mijn vorderingen, of beter gezegd het gebrek eraan, te komen bespreken met mijn ouders. Beelden ook nog van die prachtige habijten, beelden ook uit een nog eerdere fase in mijn leven, toen mijn vader me op de paardenwagen meenam naar hier met appelen en aardappelen voor het internaat. Zo nodig in de oorlogsjaren.
- Niet alleen die persoonlijke aandacht, en die kwaliteit van onderwijs, maar ook is me later steeds opgevallen, de waarde van uw eigen pedagogisch concept, die combinatie van intellectualiteit, openheid, en tolerantie in een tijd, dat dit niet gewoon was en dat toch samenging juist met religiositeit en verantwoordelijkheid. Namen komen naar boven als prof. Kwant, prof. Luijpen, prof. Hulbosch en ook weer pater Hoogveld. Vanuit dat pedagogisch concept, vanuit die combinatie van religiositeit, intellectualiteit en tolerantie is er een enorme bijdrage geleverd, zeer zichtbaar ook, aan leiderschap in de Nederlandse samenleving, van politiek tot bedrijfsleven en literatuur, maar tezelfdertijd ook met als resultaat, dat agressieve kerkverlating niet de boventoon kreeg zoals bij vele alumni, tijdgenoten, van andere kloosterscholen. Pim Fortuyn heeft in een van zijn laatste interviews voor zijn dood nog eens gesproken over die mildheid, die zijn opleiding bij de Augustijnen in Haarlem kenmerkte. Meer namen komen naar boven als Cees Nooteboom, Dries van Agt, Struycken, Peijnenburg, etc..
- En natuurlijk was er die vroeg gewekte en nooit meer weggeëbde belangstelling voor de Kerk Overzee: van de Yungas tot Nieuw Guinea en het ontroerende moment toen ik, in

mijn vroegere verantwoordelijkheid voor de particuliere ontwikkelingshulp, de kamer van pater Lucas binnenkwam, niet hier aan de Kanaalstraat maar op een heuvel in Cochabamba in Bolivia. Dienst aan de wereld hier, dienst aan de wereld ver weg, vanuit dezelfde combinatie van idealisme en kwaliteit.

Ja dus op de uitnodiging van pater Clement, maar of hij er wijs aan heeft gedaan mij te vragen om te spreken over geloof en globalisering, dat weet ik niet. Ik ben geen theoloog en geen wetenschapper, en ik kan al zeker niet het inspirerende werk van uw eigen Augustijns Instituut en het Augustijns Centrum evenaren. Maar ik heb wel heel veel in deze wereld mogen rondkijken en vanuit die waarnemingen kom ik terug bij u, met mijn vragen, dilemma's, geen antwoorden, maar misschien wel met wat agendapunten.

2. De vier grote uitdagingen

Als de Paus spreekt over de explosieve ontwikkeling van het fenomeen globalisering, dan is dat de belangrijkste maatschappelijke, culturele, economische en politieke uitdaging van onze tijd, maar het is tezelfdertijd ook de verbinding met drie andere fenomenen, die karakteristiek zijn voor de 21ste eeuw. De onderstreping van de overheersende betekenis van globalisering heeft zo een dubbele betekenis: het is een probleem en een opdracht als op zichzelf staand fenomeen voor burgers in de 21ste eeuw, én het is het verbindend thema met andere grote uitdagingen.

- Onze welvaart is niet handhaafbaar als er tezelfdertijd anderhalf tot twee miljard mensen zijn, die van een tot twee euro per dag moeten rondkomen. Illegale migratie, onveiligheid, besmettelijke ziekten en vele andere problemen zijn onoplosbaar in een globaliserend tijdperk, als ongelijkheid blijft voortbestaan. Dagelijks kunnen we constateren, dat het eenvoudigweg niet mogelijk is om een hek om Afrika te zetten.
- De toekomst van volgende generaties wordt zwaar bedreigd en verminkt, als wij de aanslag op natuurlijk hulpbronnen, onze levensstijl en het niveau van uitstoot van schadelijke stoffen handhaven, en dat zal zeker dramatisch versterkt worden als de armen van deze wereld in de komende jaren ook hun deel van de milieugebruiksruimte gaan opeisen.
- En dan terug naar die globalisering: als die een jungle blijft, waar de sterkste economische, politieke en culturele krachten de macht en de winst bepalen zonder gerechtigheid, zonder solidariteit, zonder te letten op belang van Schepping en toekomstige generaties, dan zullen de schokken die we de afgelopen twaalf maanden hebben meegemaakt alleen maar de voorbode zijn van een mondiale aardverschuiving zonder weerga. Een maatschappij zonder recht is een hel op aarde.

Die drie grote uitdagingen, met hun bedreigingen én hun kansen zijn bekend:

- zorg voor de armen;
- intergenerationele rechtvaardigheid;
- en actie ten bate van het management van de globalisering op basis van recht, solidariteit en, zoals de encycliek zegt, ook subsidiariteit.

Kenners van de leer van Augustinus zullen overigens parallellen zien met zijn tijd, zoals de opkomst van nieuwe machtsverhoudingen, bedreigingen van de oude structuren, druk op grenzen en migratie en verval van de orde en recht in het grote eenheidsrijk, en ook de

bedreiging van de centrale metropool en haar afsnijding van natuurlijke hulpbronnen. Het einde van de vroegchristelijke Romeinse tijd en de afwisseling daarvan met vier eeuwen van chaos en destructie.

Maar er is mijns inziens nog een vierde fenomeen op komst, dat meer herinnert aan wat er een paar eeuwen ná de dood van Augustinus in Noord-Afrika gebeurde. De wereldkaart niet alleen van de armoede is drastisch aan het veranderen, maar evenzeer die van de religies en de religieuze participatie. We zien in het laatste kwart eeuw een echte culturele revolutie wereldwijd. In sommige gebieden zien we een enorme toename van de lidmaatschappen van de grote wereldgodsdiensten. En in andere, met name in de onze, zien we een doorbraak van de secularisering in een mate, die toen ik hier op school zat volstrekt onvoorspelbaar leek. In Nederland was toen nog bijna tachtig procent van de bevolking echt kerkbetrokken en dat zal wellicht gereduceerd worden tot vijf à tien procent in 2020, een cijfer, dat ook nog sterk bepaald wordt – voor meer dan de helft – door de veel grotere religieuze participatie van allochtonen, christenen en moslims.

Het gaat verder dan kerkbetrokkenheid: het is een culturele omwenteling, die bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk een einde aan het maken is aan het huwelijk als het bepalende instituut voor voortbrenging en opvoeding van kinderen. In die cultuurverandering passen ook de seksualisering van het leven in combinatie met de commercialisering en vooral de monetarisering van het bestaan: waardevolheid en aanzien wordt uitgedrukt in financiën. Charles Taylor heeft over dit fenomeen een van de belangrijkste boeken geschreven van de laatste decennia. In *'A Secular Age'* analyseert hij op unieke wijze oorzaken en gevolgen van dit nieuwe verschijnsel, dat in onze landen de tweelingbroer lijkt te zijn geworden van modernisering.

Modernisering, globalisering en technologische ontwikkelingen als de dragers van dit voor de toekomst van de mensheid zo onderschatte fenomeen van de secularisering. Zoals ooit het Christendom werd weggevaagd uit Noord Afrika en ook uit Hippo, zo zou in één generatie meer dan duizend jaar christelijke verworteling hier vrijwel geheel kunnen verdorren.

3. De rol van gelovigen in het globaliseringsproces

Ik zal nu proberen aan te stippen wat de rol van Kerk en christenen zou kunnen zijn ten aanzien van die vier bepalende uitdagingen van onze tijd. Ik zei u al, dat ik geen theoloog ben en daarom zal ik voorbij gaan aan de rol van de Kerk bij sacramentele bediening en als voorspreker bij de Heer. Ik zal me beperken tot de sociale functie, maar wel in brede zin.

a) Wereldwijde armoedebestrijding.

Ten aanzien van de eerste constatering, dat een duurzame *societas*, een duurzame wereldsamenleving niet mogelijk is, als een twintig tot dertig procent van onze naasten onder de absolute armoedegrens moet leven, en zelf overlevingsmiddelen als voedsel, water en medicijnen moet ontberen, en als de trend is dat juist vanwege die globalisering de verschillen groter worden, dan is onze eerste opdracht om die trend te keren. Het feit, dat ons land een zo vooraanstaande rol heeft gespeeld op het terrein van de internationale ontwikkelingshulp, is in belangrijke mate mede te danken aan de bijna automatische wissel, die het missie- en zendingsideaal hebben genomen ten bate van integrale menselijke ontwikkeling, zo'n vijftig jaar geleden. Ten bate van integrale menselijke ontwikkeling, niet tot verenging of omschakeling zozeer, want bijvoorbeeld in tegenstelling met de missie uit sommige andere Europese landen was de inzet van onze ruim achtduizend missionarissen na én voor het Vaticaans Concilie op héél de mens gericht. Encyclieken als 'Populorum Progressio' en ook de documenten van de Wereldraad van Kerken hebben die keuze wel duidelijk versterkt. En zo is de christelijk sociale beweging tezamen met de sociaal democratie de pijler geworden waarop het Nederlands internationaal solidariteitsbeleid berust. Het is een beleid, dat een reeks van jaren door objectieve internationale instellingen wordt gekwalificeerd als het beste wereldwijd.

Maar die houding is in ons land erg aan het kenteren:

- in het kader van de algemene vlucht achter de duinen; de verleiding van de internationalisering, alsof wij in ons eentje ons tegen dat globaliseringsgebeuren kunnen afschermen;
- in het kader ook van de secularisering, waarbij soms en bij sommigen naastenliefde en solidariteit onder druk komen;
- in het kader van twijfel ook over het nut van ontwikkelingshulp en als gevolg van 'hulpmoeheid'.

Opeens is na vijftig jaar het niet meer zeker of wij ons internationaal engagement in deze mate zullen voortzetten. Daarom is er juist nu een versterkt appel op Kerk en christenen, om de plicht tot internationale solidariteit in rijke landen in daden om te zetten, en wel op drie manieren:

- versterken van het moreel besef, dat wij als welvarende burgers de plicht hebben een deel – het is in feite maar een klein deel – van onze welvaart ter beschikking te stellen voor de wereldwijde armoedebestrijding; dat geldt juist nu, nu de armsten door de internationale crisis het sterkst getroffen worden;
- maar onmiddellijk daaraan verbonden de opdracht het ontwikkelingsconcept te bevrijden uit zijn gevangenschap van puur economisch denken. Of -zoals de recente encycliek bepleit- door dat economisch denken te vervangen door het antropologische en het aldus te verbreden. Het gaat om integraal menselijke ontwikkeling en die wordt bereikt door het concept van authentieke ontwikkeling;
- en dan gaat het natuurlijk niet alleen om hulp, maar ook om een totaalbeleid, dat een faire kans geeft aan de ontwikkelingslanden voor een plaats voor hun producten en diensten op de wereldmarkt, en in ieder geval niet een mondiaal economisch systeem in stand houdt, dat hun zwakte uitbuit en juist versterkt.

Dit betreft Kerken en gelovigen hier, maar veel meer nog moeten wij oog houden op de enorme betekenis die gelovigen en Kerken kunnen spelen ginds, overzee, direct in het proces van die armoedebestrijding. Dat zicht wordt verduisterd, soms door media, soms door een publieke opinie, die de gevoeligheid verloren heeft voor de positieve kanten van religie en religieuze inspiratie.

Velen van u zijn instrumenteel geweest in die missie van de Kerk in ontwikkelingslanden.

- Vooral voor dat onmisbare netwerk van voorzieningen dat reikt tot aan de armsten. Van directe noodlediging en institutionele voorzieningen voor onderwijs, zorg, coöperaties etc.. Het is ook de basis geweest voor de royale erkenning door vooral de Duitse en de Nederlandse regering van dit werk. Het heeft over de decennia heen, ook bij niet gelovigen, waardering gebracht voor de betekenis en de zelfopoffering van die missie. Dat aanzien en die waardering zijn overigens in de laatste tien, twintig jaar wel onder druk komen te staan in de kloof tussen het denken en de opvattingen van de meerderheid van met name West Europeanen en de opvattingen van de Kerk ten aanzien van seksualiteit, geboortebeperving en preventie van aids.

- Scott Thomas wijst in zijn fabuleuze boek *'The resurgence of religion'* op die andere bijdrage van de Kerk, en ik hoop dat in een binnenkort te verschijnen boekje ook te doen. Het gaat ook om andere zaken dan directe hulp. Het gaat om verzoening, vrede-stichten, soms het opbouwen of in stand houden van overlevingsstructuren in omstandigheden waarin geen enkel gezag meer functioneert in falende staten, *failing states*. Dat staat nu in het centrum van de belangstelling, maar wie de geschiedenis kent weet dat dit niet de eerste keer is. De Europese Unie is mede of - volgens sommigen – in hoge mate de vrucht geweest na de oorlog van de inzet van de Katholieke Kerk voor verzoening. Maar ook in Zuid-Afrika met bisschop Tutu, of in Mozambique met Sant'Egidio, of in Oeganda met Pax Christi: er zijn door hen historische kenteringen ten goede tot stand gebracht vanuit de gelovige overtuiging, dat mensen niet elkaars vijanden zijn en dat er geen conflict is, dat niet door verzoening bijgelegd kan worden. We hoeven daarbij niet te ontkennen, dat religie ook dikwijls misbruikt is voor verdieping van conflicten of dat conflicten dikwijls zo ernstig zijn wanneer etniciteit, religie en machts- of hebzuchtagenda's samenvallen.
- Dan is er de opbouw van de civil society, een burgermaatschappij, niet zondermeer als sociale voorziening, maar in de erkenning, dat alleen de markt, of alleen de staat, of alleen het individu niet garant kunnen staan voor menselijke ontwikkeling, maar dat daarbij een echt krachtige samenleving onontbeerlijk is. Met haar vakbeweging, haar sociale centra, haar boerenbonden, haar coöperaties, haar onderlinge verzekeringen etc.. Het is de vertaling in de praktijk van het subsidiariteitsprincipe, dat zo sterk is geweest in onze eigen sociale geschiedenis van de vorige eeuw, en dat onontbeerlijk is in processen van echte menselijke ontwikkeling.
- En dan is er die lang onderschatte en nu weer herontdekte functie van – zet u schrap – toerusting tot leiderschap, de vorming van elites, professioneel en ethisch. Augustijnen en Jezuïeten zijn zo sterk daarin geweest in de Nederlandse geschiedenis, met resultaten die tot op de dag van vandaag zichtbaar zijn. Daar kwam in de zestiger/zeventiger jaren een einde aan en toen is er ook in de Kerk in het denken over ontwikkelingssamenwerking terzake elitevorming een verandering gekomen ten gunste van één bepaalde interpretatie van de optie voor de armsten. Elites moesten zichzelf maar redden. Maar in het mysterie waarom het ene land wel en het andere er niet bovenop komt, wordt de rol van het leiderschap zeer onderschat. Niet de aanwezigheid van grondstoffen, of een gunstige geografische ligging, of een vruchtbaar klimaat zijn doorslaggevend, maar een hoogwaardig leiderschap, professioneel, ethisch, altruïstisch. Dat is dikwijls een doorslaggevend element bij ontwikkeling. In Indonesië wordt dan ook bijvoorbeeld door christelijke Kerken heel veel

aandacht weer besteed aan kadervorming van leken. In curriculaire en vooral in non-curriculaire vormen, zoals u ooit een club als Veritas heeft bijgestaan. Niet alleen politiek, ook in de non-profit sector, ook in het bedrijfsleven. De Kerk in Ghana bijvoorbeeld zet in op het bevorderen van ondernemerschap tegenover de trend in die samenleving bij afgestudeerden om maar een risicoloos, ambtelijk bestaan te zoeken.

Op vele manieren kan verantwoordelijk leiderschap bevorderd worden.

- En dan is daar nog die andere niet te onderschatten functie van gelovigen en Kerken bij armoedebestrijding en dat is de beïnvloeding van de macht ten gunste van morele heroriëntering, moreel in de smallere zin zoals de relatie technologie-ethiek, en moreel in de bredere zin ten gunste van rechtvaardigheid, vrijheid, democratie, bestrijding corruptie, overbrugging tegenstellingen. Soms gebeurt dat in de vorm van publieke oproepen, soms, zoals in het geval van de Jezuïeten, op vele plaatsen door de oprichting van denktanks, die zich met sociaal-ethische en sociaal-culturele vraagstukken bezighouden. Het spreken – soms graag genoemd – het profetisch spreken van de Kerk kan buitengewoon zinvol zijn. Wel onder de voorwaarde, dat het gebaseerd is op de *combinatie* van Bijbelse notities én echte deskundigheid. Een Kerk of een christelijke actiegroep, die zich over economie of over buitenlandse politiek uitspreekt zonder de feiten te kennen of de wetmatigheden van bijvoorbeeld de economie te respecteren, maakt zichzelf ongeloofwaardig. Dat is helaas in onze landen in de afgelopen decennia nogal eens het geval geweest. En daarom is het ook zo belangrijk, dat mede naar aanleiding van deze laatste encycliek, programma's worden opgesteld voor verdieping, zowel van de kennis van de katholieke sociale leer als van de realiteit zoals die zich momenteel aan ons presenteert.

Het gaat om mobilisatie hier en het gaat om een viervoudige inzet ginds.

Het werk van Kerk en gelovigen bij die globale armoedebestrijding blijft daarbij zo belangrijk, onmisbaar, juist in landen waar kerkelijke en religieuze participatie zo overweldigend zijn, maar ook, zoals bijvoorbeeld in China, waar christenen slechts een beperkte minderheid vormen. Het gaat om daadwerkelijke charitas en gedragsbeïnvloeding hier, om directe nooddediging en institutionele voorzieningen voor armsten ginds, om verzoening en vredestelling, om de opbouw van een burgermaatschappij, om de vorming van hoogwaardig leiderschap, om heroriëntatie van de politieke en maatschappelijke keuzes. Kerken en levensbeschouwingen als wegwijzer en gids en voertuig op weg naar moderniteit en dus juist niet, zoals dikwijls gedacht wordt, als obstakel daarvoor.

b) Geloof en Behoud van de Schepping.

Maar hoe zit het dan met die tweede grote globale uitdaging: het dreigend onrecht ten aanzien van volgende generaties of beter gezegd de integriteit van de Schepping? Hier past de Kerk, hier past ons bescheidenheid. De ‘ecologische bekering’ waartoe Johannes Paulus II ons opriep, het rentmeesterschap, lijkt aanzienlijk minder gewicht te hebben gekregen dan de oproepen tot solidariteit, niet alleen in de praktijk maar ook in de theorievorming. Ik herinner me nog toen ik, als directeur van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA, het rapport ‘Schepping en Rentmeesterschap’ stimuleerde, wij de grootste moeite hadden een theoloog te vinden die onze keuzes kon funderen. Uiteindelijk hebben we prof. Houtepen gevonden, die een werkelijk vernieuwende bijdrage heeft geleverd. Maar dat lag niet voor de hand. Zeker, in uw eremitische en in de gezamenlijke Franciscaanse, in de Benedictijnse en überhaupt middeleeuwse traditie in het algemeen is er wel degelijk dat respect voor Schepping en natuur. Maar ergens is er iets misgegaan “toen de mens via de Verlichting zichzelf steeds minder ging zien als een deel van het kosmisch verhaal en de aarde meer en meer ging beschouwen als een voorwerp, een object dat geëxploiteerd moest worden ter wille van de vooruitgang”, zo citeert Hinfelaar in het laatste nummer van ID uit het boek *‘The Universe Story’*. Het is onze eigen antropocentrische benadering, die ons op dit terrein wel tot een compagnon van de Verlichting heeft gemaakt, ook in de verengde interpretatie van Genesis van onderwerpen en bewerken van de aarde, waarbij we het begrip bewaken en behouden wat vergeten zijn.

Toch heeft het christendom veel in huis om een echte bondgenoot te worden van een evenwichtige ecologische beweging. Dat bleek nog eens het afgelopen jaar, toen een groep jongeren uit ons initiatief van de Worldconnectors een actie startte om één dag in de week vleesloos te eten. Het zegt ook wat, dat niemand in die zeer welwillende groep wist, dat zo’n voorstel een precedent van vele, vele eeuwen had gehad!

De Paus verbindt het begrip natuurlijke ecologie met de menselijke en ziet vooral de oplossing in een ethisch anders omgaan met de economie, het winstbejag en herstel van respect voor de Schepping. Zijn gelijk is meer dan ooit in het afgelopen jaar bevestigd.

De Vereniging van Generale Oversten van de religieuze Congregaties en Ordes heeft in mei jongstleden in Assisi, samen met SEDOS, het forum voor internationale samenwerking van de religieuzen, een conferentie georganiseerd met als titel ‘De Schepping in het hart van onze missie’. In het zogenaamde Earth Charter, waar mensen als Boff, Lubbers en Rockefeller aan meegewerkt hebben en dat nog doen – ja zeker, een niet alledaags samentreffen van zo

uiteenlopende persoonlijkheden – wordt vanuit die verschillende achtergronden ook een link gelegd tussen een andere respectvolle benadering van de aarde én spirituele bezinning. Er is iets aan de gang en Kerken hebben genoeg in huis, hier én in de ontwikkelingslanden, om een zeer stimulerende bijdrage te leveren aan wat anderen noemen een noodzakelijk proces van radicale bekering, in gedrag, in mentaliteit, in productie en consumptie. Juist om niet de - letterlijke – doodzonde te begaan, dat we de Schepping verminkt hebben of toekomstige generaties hun levenskansen hebben ingeperkt of zelfs ontnomen. Dat gebeurt als we de tijd van de komende tien à vijftien jaar die we nog hebben, niet benutten om met name de trend naar een verwoestende klimaatomslag te keren.

Theologisch en gelovig is er een hele inhaalslag te maken. Wat er eigenlijk zou moeten komen is een equivalent van Pax Christi, dat in de jaren na de oorlog verzoening als centraal thema op de agenda zette en in de Koude Oorlog het morele dilemma van de kernbewapening overeind hield!

Het is misschien aan de Augustijnse beweging, ook hier, om daaraan mee te werken, ook met een bijdrage van het Augustijnse Instituut. De Raad van Kerken heeft inmiddels al de combinatie van armoedebestrijding - internationaal en nationaal - en de zorg voor klimaatsverandering als dé twee grote prioriteiten voor gelovigen voor de komende jaren aangeduid.

c) Werken aan humanisering van het globaliseringsproces.

Maar hoe zit het dan met die derde grote uitdaging, te zorgen dat de internationale mondiale samenleving niet door chaos en macht van de sterksten en roof getekend wordt? Hier zou de oudste en grootste globale organisatie, te weten de Katholieke Kerk, een enorme recht en humaniteit brengende invloed kunnen hebben. Humaniteit en aansluiting ook bij wat in de encycliek gezegd wordt over dat integrale humanisme als vrucht van het christelijk denken. Ik moet op mijn woorden letten: het gaat mij niet om een nieuwe politieke invloed van het Vaticaan, maar om de mobilisering van het hele Volk Gods ten bate van gerechtigheid, vrede, solidariteit en integriteit van de Schepping. Het is hier dat juist een alliantie tussen de Kerk als instituut en die vele honderden miljoenen gelovigen eigenlijk geweldige perspectieven biedt. Een van de grotere fouten, die in de kerkgeschiedenis gemaakt zijn, is de afwijzing geweest in de 18de en 19de eeuw van de democratie. Want het is juist de democratie die geweldige kansen biedt voor een verbinding van mensen van goede wil met politiek en macht. Paus Leo XIII heeft dat ontdekt op het einde van die 19de eeuw, toen hij katholieken van West Europa en Amerika opriep zich in te zetten voor een eigen herkenbaar program voor sociale actie. En

bijna één en een kwart eeuw later gaat het publieke debat nog steeds over de vraag of dat daaraan ontleende Rijnlandse model niet de beste vertaling is van de combinatie markt-algemeen belang. De vertaling van die inspiratie in wetten, in instituties en vooral in eigen initiatieven behoort tot de beste karakteristieken van de Europese geschiedenis.

En opnieuw kon die alliantie van Kerk en volk onvermoede kansen grijpen na de Tweede Wereldoorlog, om onderdrukking tegen te gaan en verzoening te bevorderen. De mobilisatie van juist de kwetsbaarste delen van West Europa rond 1950 tegen het communisme, waarbij Pius XII een waarschijnlijk doorslaggevende rol heeft gespeeld, is van historische betekenis geweest. En dat was ook zijn bijdrage aan de Europese verzoening als basis voor de eenheid, waarbij het ging om die combinatie van leiderschap van christenen, met name katholieken (Schuman, Adenauer, De Gasperi), en brede steun van een christen democratisch electoraat, tezamen met de directe stimulering van kerkelijke zijde. Die drieslag: leiderschap, breed en diep gemotiveerd electoraat, en directe stimulering van kerkelijke zijde zijn onontbeerlijk geweest voor de schepping van dat meest uitzonderlijke politieke project van de tweede helft van de vorige eeuw.

Dertig, veertig jaar later herhaalde zich die positieve invloed van de katholieke geloofsgemeenschap en breder van christenen in het algemeen in een andere context. Je kon je horloge erop gelijkzetten, dat telkens een jaar na een pauselijk bezoek aan een land waar mensenrechten geschonden werden of dictatuur heerste, er bijna altijd ingrijpende verbeteringen tot stand kwamen en zelfs terugkeer naar democratie en vrijheid, zoals we in Latijns Amerikaanse landen gezien hebben. En uiteraard met als hoogtepunt die doorbraak in Polen met z'n historisch domino effect.

Zou het mogelijk zijn, dat er in de 21ste eeuw er een nieuwe alliantie ontstaat tussen gelovigen en hun kerken, om fundamenten te leggen voor die andere globalisering, die globale civitas Dei, die zo hard nodig is?

Dan rijst allereerst de vraag of het wel realistisch is te veronderstellen, dat er in onze dagen een nieuwe alliantie komt tussen Kerk of Kerken en honderden miljoenen burgers die zich voor die andere globalisering willen inzetten. Dat zou het juiste antwoord kunnen zijn op deze uitdaging, van de ordening van de globalisering. En de perspectieven daarvoor op de drie Zuidelijke continenten, en zelfs in de Chinese Volksrepubliek, zijn aanwezig in de tekenen die te bespeuren zijn van een snel groeiende receptiviteit voor religieuze inspiratie. Maar op de continenten, die nu nog de politieke en economische macht in sterke mate bezitten, is de

situatie in vergelijking bijvoorbeeld met de vijftiger jaren drastisch gewijzigd. De publieke opinie in een van de grote actoren in de nieuwe wereldorde, de Europese Unie, is omgeslagen naar vijandigheid ten aanzien van ieder moreel, transcendent appel van een kerkelijke autoriteit. In 1990 al werd op een conferentie in Wenen gesteld: “Nu het voorlaatst overgebleven absolutistische instituut is vernietigd met hulp van de Katholieke Kerk, is het hoog tijd ook dat laatste bastion te ontmantelen; dat heeft nu zijn taak vervuld en dat wordt nu voor onze levensopvattingen alleen maar een lastpak”. In het Europees Parlement en in het Europa debat hebben we die drie fases gezien, van verbondenheid met christelijke inspiratie, dan naar neutraliteit en nu naar een meerderheid, zeker in het Parlement, van agressieve anti-religiositeit.

En bij die andere actor, de belangrijkste, de VS, is iets anders verlammeinds aan de hand. In de spanning tussen, laat ik maar zeggen, de bevordering van de persoonrakende ethische vraagstukken en die van de polis, de maatschappij, is er voor de katholieke bevolkingsgroep het onmogelijke keuzevraagstuk gekomen, dat vragen van ethiek op het terrein van abortus, euthanasie, genterapie, homohuwelijk bij de Republikeinen in betere handen zijn en vragen van internationaal recht, solidariteit, versterking multilateralisme bij de Democraten. Met de katholieke stem kon in de afgelopen acht jaren president Bush de stamcelresearch tegenhouden, maar die steun combineerde hij wel met een doof oor tegen de nadrukkelijke oproep van de Paus om geen oorlog in Irak te beginnen, of die schreeuw van de Bisschoppenconferentie om de armoede in eigen land niet langer te negeren. Daarom zie ik nog niet zo snel een parallelle actie als bijvoorbeeld rond de totstandkoming van de Europese eenwording.

Maar dat is geen reden, dat de Wereldkerk zorg en bekommernis om lot en toekomst van de mensheid niet centraal moet blijven stellen. Dat kan ook nog steeds, en wel op een drietal terreinen:

- Wereldwijde inzet van de katholieke geloofsgemeenschap tot bewustwording van de noodzaak van aanpak van de drie grote uitdagingen. Dat is iets van de basis én van de top. Bestrijding van globale armoede, zorg voor toekomstige generaties en Schepping, en ordening van het globaliseringsproces. Dat betekent, dat het begrip lidmaatschap van de Wereldkerk een nieuwe inhoud moet krijgen. Het kader van de Wereldkerk biedt een unieke kans om andere realiteiten in deze wereld dan die van de rijken op ons te laten inwerken, ook en juist in relatie met de gevolgen van klimaatverandering en de ongekendheid van het globaliseringsproces. Onze catechese moet ook in die zin geïnspireerd en georiënteerd

worden. Dat is een beweging van de basis, maar die zal duidelijk gecomplementeerd moeten worden met een beweging van bovenaf.

Ik heb me de laatste weken afgevraagd, of de diepgang en het belang van de nieuwe encycliek het niet zouden rechtvaardigen dat daar een aparte Synode aan gewijd zou worden.

- Maar er is ook een andere consequentie. Als wij het globaliseringsproces in relatie brengen met het beginsel van authentieke ontwikkeling, het subsidiariteitsprincipe, dan heeft dat ook consequenties voor keuzes en opstellingen binnen de Wereldkerk zelf. Het betekent namelijk, dat Kerken en gelovigen telkens vanuit de eigen specifieke omstandigheden, zich bezinnen op de architectuur van hun eigen sociaal, cultureel en politiek tehuis, en daarop ook stellingnames en acties baseren. Dé katholieke sociale leer – uniform – zoals die nog in 1891 of in 1931 geformuleerd kon worden, bestaat in die zin niet meer. Wereldwijd zullen de oplossingen veel gediversificieerder moeten worden dan bij eerdere vooral op West Europa en Amerika gerichte inrichtingsprincipes van de samenleving. En ook deze laatste encycliek onderstreept nog eens nadrukkelijk, dat het gaat om uitgangspunten en niet om een blauwdruk. Daarom zijn ook de brieven van regionale Bisschoppenconferenties, denk aan die van Azië en van de Hogere Oversten in Latijns Amerika, van zo'n belang, maar ook die van bijvoorbeeld de Bisschoppen van de Verenigde Staten '*On Poverty*' of die van het Verenigd Koninkrijk over '*The Common Good*'. Het kennis nemen van, het zich laten inspireren door de rijkdom van die documenten, kan van bijzondere betekenis zijn voor onze opstelling ten aanzien van het globaliseringsproces. Al die afzonderlijke stemmen moeten samen een concert vormen, dat juist aan het spreken van de katholieke geloofsgemeenschap kracht en geloofwaardigheid geeft.

En daarom is het ook zo belangrijk, dat wij middelen beschikbaar stellen om studie en research te verrichten rond die wereldwijde gevarieerdheid en rijkdom. In de Nederlandse traditie van geven en fondswerven, zijn zaken als studie en reflectie, denktanks, vormingsinstellingen, op de ladder van prioriteiten naar beneden gekelderd. We merken dat in ander verband, als het gaat om vernieuwing van de catechese. Tot in de zestiger jaren brachten protestanten en katholieken fortuinen op voor bijvoorbeeld het christelijk hoger onderwijs en de academische vorming, en heden ten dage scoren dezelfde instellingen en denktanks in de Verenigde Staten buitengewoon hoog. Maar wij zijn de voorkeur gaan geven aan het overlaten van deze taken voor overheidsfinanciering. Onze prioriteit ligt bij het concrete ziekenhuisje, sociale centrum, gezondheidsresearch hier en overzee. Als wij echter hechten aan het slaan van nieuwe bruggen, eigentijdse bruggen, eigentijdse

verbindingen, tussen geloof en wetenschap, tussen actualiteit en spiritualiteit, tussen wat ik elders heb genoemd 'The Economist' en de bijbel, dan zijn er zeker twee dingen hier nodig: een versterkte, vrijwillige financiële inzet ten bate van dit soort initiatieven en een hogere plaats binnen de bestaande fondsverstrekkingen voor dit soort aanvragen. Initiatieven als van de Raboud Stichting, Thijmgenootschap, het Stichting Katholiek Onderwijs Fonds en ook uw Augustijns Instituut, dienen op die manier in onze particuliere giftenverstrekking en binnen bestaande instituten geherwaardeerd te worden. Steun daaraan is even belangrijk als aan de volgende sociale voorziening hier of in het Zuiden.

- In eigen land ook zal de katholieke geloofsgemeenschap een nieuwe inspanning moeten leveren van kennisverwerving en bewustwording, nu die achtduizend missionarissen als even zoveel bruggenbouwers naar de rest van de wereld, praktisch zijn weggevallen. Zij hebben generaties lang voor de verbinding van ons met de hele Wereldwerk en met de realiteiten van alle andere continenten gezorgd. Dat heeft ons die unieke uitkijk gegeven en ons hart opengesteld, voor wat daar ginds, wereldwijd, echt aan de hand was. Juist nu is die uitkijk belangrijker dan ooit en daarom moet ook hier in de catechese, in de programma's bijvoorbeeld van de KRO, in onze conferenties die verbondenheid uitgestraald worden. Religieuzen kunnen hier door hun speciale banden met de rest van de Wereldkerk ook in de toekomst een belangrijke rol spelen. Zo heb ik een paar jaar geleden de Kapucijnen mogen voorstellen voorzieningen op te bouwen, om de contacten met hun voormalige missiegebieden te behouden, niet op de eerste plaats als voortzetting van de traditionele hulpverlening, maar vooral om zicht te houden op de ontwikkelingen daar, het denken daar, in gebieden en bij volkeren die ooit, vanwege de missionering, zo nauw met ons verbonden waren.

Die opdracht geldt ook onze wetenschap. In het academisch discours in ons land over internationale samenwerking is de inbreng van katholieken helaas beperkt geworden, en dat heeft ook consequenties hier voor de aandacht die bijvoorbeeld aan de laatste encycliek besteed wordt. Daarbij dienen de dialooginitiatieven, die er links en rechts te bespeuren zijn tussen theologische faculteiten en wetenschappelijke instituten op het terrein van internationale ontwikkelingssamenwerking, milieukunde en globalisering, gekoesterd en gestimuleerd te worden.

- En dan is er nog de directe inzet van de Katholieke Kerk als instituut, zeg het Vaticaan, bij de bevordering van nieuwe regelgeving en nieuwe instituties ten bate van een humaan en op recht gebaseerd globaliseringsproces. Die invloed is tamelijk beperkt vanwege de eerder geschetste constellatie van onze dagen. Het klimaat in de hoofdkwartieren van de grote

multilaterale instellingen van de VN tot de Wereldbank is behoorlijk secularistisch en antireligieus. Bij de VN nog meer dan bij de Wereldbank, waar een eerdere president, Wolfensohn, geprobeerd heeft de dialoog met de grote wereldgodsdiensten te stimuleren, hun visies te respecteren en waar mogelijk te verwerken in het beleid. Maar ook hij stuitte op grote weerstand. Ondanks dat klimaat heeft de Katholieke Kerk, soms met andere Kerken, wel degelijk op bepaalde momenten duidelijke invloed uitgeoefend: van het Handvest van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, waar de katholieke filosoof Jacques Maritain zo'n nadrukkelijke hand in heeft gehad, tot de Jubilee Campaign en de Millennium Declaratie rond 2000. Ook in een gesecculariseerde omgeving kunnen noties als menselijke waardigheid, uniciteit van de menselijke persoon, vergeving van schulden, bekering doorklinken en er is geen reden om, met een verwijzing naar die vijandigheid en een marginalisering van religie en religieus geïnspireerde mensen, zich achter de muren van het eigen huis of het kerkgebouw terug te trekken. Frappant is in dit verband de invloed die de Kerken in een zwaar gesecculariseerde DDR op cruciale momenten hebben kunnen uitoefenen. Enkele jaren geleden werd de Commandant van de Stasi, de almachtige Oost Duitse Geheime en Inlichtingendienst, gevraagd, waarom de leiding van de toenmalige DDR zo volstrekt verrast was door de Wende, de omwenteling, terwijl honderdduizenden spionnen tot in de kleinste hoeken van de samenleving actief waren, tot in de biechtstoel en het huwelijkbed. Het verrassend antwoord van deze topman uit dat zo zwaar gesecculariseerd land was: "Wir waren auf Alles vorbereitet, auf Alles, aber nicht auf Kerzen und Gebeten". Tegen de kaarsprocessies en de gebedsdiensten, ook van de klein geworden gemeentes en parochies, was het geweld van de Partij niet bestand.

- En daarmee kom ik tenslotte op de mogelijk belangrijkste bijdrage van de Kerk aan een positief globaliseringsproces: het bevorderen van een ethisch begrippenkader als substraat voor de rechtsvorming, die onze wereld zo hard nodig heeft.

Iedere rechtsstaat, elk wetgevingssysteem, komt niet uit de lucht vallen, maar is het resultaat van waardeopvattingen, mens-, levens- en maatschappijopvattingen, die als het ware daaraan voorgegeven zijn. Het Handvest van de Mensenrechten was daar een voorbeeld van. Wat de laatste jaren naar voren komt is, dat die nieuwe wereld niet alleen behoefte heeft aan voorschriften, wetten, verdragen, maar ook overeenstemming over een ethisch systeem, een substraat waaraan de héle wereldbevolking kan refereren. Dat kan niet van de Katholieke Kerk alleen komen, maar het kan wel het resultaat zijn van de dialoog tussen de grote Wereldgodsdiensten. Zijn er gezamenlijk noties over bescherming van het leven, over niet stelen, armen een kans geven, en de Schepping niet kwetsen. Het is een moeilijk project

en het vraagt een visionaire aanpak, onmisbaar voor een wereldorde van respect, duurzaamheid en gerechtigheid. De Katholieke Kerk zou hieraan een onmisbare bijdrage kunnen leveren en investeert daar ook in. We kennen ook het project *Weltethos* onder leiding van de theoloog Hans Küng, die in het kader van de Unesco probeert op zijn manier die dialoog van de Wereldgodsdiensten te bevorderen. En hetzelfde vindt plaats in het kader van het Earth Charter, het Handvest van de Aarde, waar ik al eerder aan gerefereerd heb. Als het lukt, dat ethisch kader te scheppen in relatie juist met de wereldeenheid, dan krijgt dat gerespecteerde visioen van Teilhard de Chardin, van de mensheid naar een mondiaal voltooiingsproces een nieuwe relevantie. Het is niet onbekend, dat dezer dagen de Paus nog eens zijn grote bewondering heeft uitgesproken voor werk en opvattingen van deze profeet van de 20ste eeuw.

Voor een nieuwe generatie gelovigen, ook religieuzen, lijkt hier een bijzondere opdracht te liggen, op hoog niveau van inspiratie en wetenschap en geloof, maar ook in de dagelijkse praktijk van onze multiculturele samenleving.

4. In een tijdperk van Secularisering...

Maar er is meer.

De onrust in ons hart wordt niet gestild, zo heb ik bij u geleerd, door alleen maatschappelijk engagement en politieke actie. Contemplatie, gebed, verdiept geloof gaan daaraan vooraf en gaan daarmee hand in hand.

Wat nu met een kontinent, dat gekenmerkt wordt niet alleen door Kerkverlating maar ook is gaan ervaren de overbodigheid van God? Wat nu met dat Europa en delen van Amerika, zoals Canada, die zijn gaan leven in wat Charles Taylor in zijn opus magnum noemt ‘a secular age’?

Die vraag is mijns inziens de vierde grote uitdaging van de 21ste eeuw, zoals ik eerder heb proberen aan te duiden. Voor onszelf, maar ook vanwege de vraag op welke motieven de burger en zijn samenleving hier aanspreekbaar zijn terzake het gebruik van onze grote economische, politieke en zeker culturele macht.

Met Charles Taylor behoor ik niet tot diegenen die alleen maar in zwarte termen over het secularisme kunnen denken. Ook in mijn heimwee naar het Brabant van zestig jaar geleden kan ik de ogen niet sluiten voor de vermenging van religieuze praktijk en sociale controle, voor de nadelen die verbonden waren aan de *automatische* acceptatie van religieuze praktijk en ook zondebesef, voor de reductie van het Goddelijke en het Heilige tot behartiging van kleine belangen en beschermingsvragen. Secularisering biedt ook de mogelijkheid van bewuste keuzes, van worsteling, van – noem het – bekering.

Wil de Kerk én een antwoord geven op de globaliseringsvraagstukken zoals hierboven beschreven, én wil zij ook een thuis zijn voor mensen in gesecculariseerde gebieden, dan is in ieder geval een zwart-wit schildering in de zin van hier is het afgelopen en ginds heeft de Kerk de toekomst, niet de juiste opstelling voor deze uitdaging. En ook de daaraan soms verbonden consequentie, dat alleen de omgekeerde missionering ons nog kan redden, is dan mijns inziens evenzeer onjuist.

Natuurlijk, u hebt mij goed begrepen: een Wereldkerk kent geen Chinese muren tussen de verschillende delen en het is juist kennis en dialoog met elkaar die onze rijkdom uitmaken en ons culturele, ethische en heilsantwoord kunnen formuleren op het globaliseringsproces. Maar tot die verrijkende pluriformiteit hoort ook ónze worsteling met onze huidige cultuur van Godsverwaarlozing en ook waardensubjectivering. Natuurlijk kan er vanuit andere gebieden en andere culturen een bijdrage geleverd worden aan dat antwoord op onze cultuur. Maar wie met missionering bezig is geweest en het begrip *acculturatie* kent, weet dat ‘vreemde’

missionarissen wel bouwstenen kunnen aanbrengen voor zo'n antwoord, maar dat een echt verworteld geloof door mensen uit de eigen cultuur opgebouwd moet worden, gevormd, en de kans moet krijgen om daarin in te groeien. Met andere woorden: wij zullen het zelf hier moeten klaren.

Ik ben niet in de positie om uitspraken te doen over onze vorm van Kerk zijn en de vertaling aan te geven van trends als emancipatie, nieuwe tijdelijkheid van onze engagementen, lees het opgeven van levenslange verbindingen, het centraal stellen van het ideaal van zelfverwerkelijking, de realiteit van de sociale en culturele mobiliteit, de behoefte aan compagnonschap in de verschillende fases van iemands leven. Maar hoezeer deze verschijnselen soms ook op gespannen voet staan met bepaalde vormen van kerkelijk lidmaatschap, roeping en gelovig engagement, dat wil niet zeggen dat er ook niet waarden in belichaamd worden, die juist voor een andere invulling van die begrippen als roeping, vrijwilligheid en beschikbaarheid, handreikingen en aanknopingspunten kunnen zijn. De tekenen van de tijd verstaan, de tijd, die wij zijn! Ik vraag om openheid, weging van deze factoren en de daarin verscholen nieuwe mogelijkheden. Kijk naar het idealisme van zoveel jonge mensen. En er zijn vragen die we niet kunnen ontwijken: hoe moeten wij een eigentijds antwoord formuleren op beschikbaarheid, die zich niet vertaalt in een levenslange binding, of oog hebben voor de inzet van leken in een zo groot aanbod en betrokkenheid voor parochieel werk en spirituele toerusting. Voor en na de secularisering blijft de religie, zoals ook het SCP rapport van dezer dagen weer aanduidt, de grote bron van vrijwilligheid en ook maatschappelijke beschikbaarheid. Laat ik het anders formuleren, met het voortreffelijke blad *'The Tablet'* in zijn reactie op de terugval van nieuwe roepingen in het Verenigd Koninkrijk tot bijna nul: "Zou dat niet een signaal van de Heilige Geest kunnen zijn? Zou ons dat niet moeten aanzetten tot nieuwe vormen van priesterlijke, religieuze en diaconale engagementen en verantwoordelijkheden?", aldus dit blad.

In ieder geval weet ik wel, dat die bron van secularisme, die onverzoenlijkheid van ratio, wetenschap aan de ene kant en religie en geloof aan de andere kant, alleen kan worden overkomen als wij de tekenen van de tijd echt willen verstaan en ze willen verinnerlijken, niet in afstandelijkheid maar juist als getuige en deelgenoot aan het hedendaagse proces. Die spanning te overwinnen, die vraag om Taylor nog eens te citeren, hoe God te zien in onze 'onttoverde wereld', die spanning zullen we zelf moeten oplossen. In eigen verwerking en in dialoog met voorgangers die door ditzelfde proces gaan. En als we daarmee stapsgewijze leren omgaan is dat ook een driedubbele dienst aan de Wereldkerk:

- Kerk zijn hier blijft zo een weg van genade en heil, ook in Europa;

- Ook andere delen van de Kerk zullen vroeger of later te worstelen krijgen met die drieslag technologische vooruitgang-urbanisatie-onttovering, en dus secularisering. Wie in de steden van Java getuige was van de toestroom van zoveel honderden priesters, die is ook getuige van vele uittredingen.
- En zolang als wij nog op zoveel plaatsen in Europa, in het Westen, het voor het zeggen hebben, kan een levende Kerk en een levend geloof zo wezenlijk zijn voor een bekering, een verandering van levensstijl hier, een behoud of herstel van kaders als die van het gezin en een verandering van die politieke, economische, culturele macht ten gunste van de armen, toekomst en mensheid in het algemeen. In zijn net verschenen biografie van Augustinus spreekt Henry Chadwick over de openheid van onze patroonheilige van vandaag voor de natuurwetenschappen. Augustinus verstaan kan een bijdrage leveren aan het overkomen van de dichotomie van de wetenschap en geloof. En het is daarom ook zo verheugend, dat zowel in de Kerken van de Reformatie als in de Catholica de belangstelling voor zijn denken en voor de patristiek in het algemeen zo groot aan het worden is. Ik noem auteurs als Paul van de Geest en Martijn Schrama in ons land, die zoveel gevraagd worden om hun kennis met ons te delen. Ik noem de medewerkers van het Augustijns Instituut.

Wellicht hebben sommigen van u ook geworsteld met die spanning in het Evangelie van afgelopen zondag. De Heer, die zijn toehoorders in de Synagoge verwijt hem niet te begrijpen. Ze zochten materiële goederen, brood, en ze kregen zijn Woord. En dus liepen ze weg.... Die spanning tussen het enthousiast en onvoorwaardelijk volgen en dat min of meer sceptische antwoord van Petrus herken ik. De vraag aan de leerlingen “Waarom gaan jullie ook niet?”, is de vraag, die ons ook dagelijks in de maatschappij gesteld wordt, zeker als het economisch of politiek goed gaat, als we God niet meer nodig hebben, of bij een nieuwe historische doorbraak, zoals bij “het einde van de geschiedenis” in 1989. Die vraag - zouden wij ook niet gaan? - laat ons inderdaad niet onberoerd. Maar dan is er dat andere antwoord, niet zo enthousiast, maar eerder sadder and wiser: naar wie zouden wij anders gaan? Misschien is dat juist de worsteling op ons kontinent, met geloof en Kerk. Wij waren in de veertiger en vijftiger jaren zo enthousiast in het volgen; maar velen zagen ander licht: de bevrijding van het marxisme; de belofte van de maakbaarheid van de samenleving; de euforie van de vrije markt. Het werden illusies, het waren valse profetieën. En dan die conclusie, die afweging: tot wie zouden we anders moeten gaan, waar ons heil wel kunnen vinden! Dat is nog niet zo’n slecht antwoord. Misschien kan dat ook een deel van ons antwoord zijn op de realiteit van de secularisering in Europa.

Mr J.J.A.M. van Gennip (1939) is o.a. voorzitter van de NCDO (Nationale Commissie voor Duurzaamheid en Internationale Ontwikkeling, voorheen Cie-Claus) en SOCIRES, een denktank over hedendaagse sociale en culturele vraagstukken.